

Izabela Ślęzak

Uniwersytet Łódzki¹

Zjawisko prostytucji w Polsce na tle europejskim jako obszar działań instytucji państwowych i organizacji pozarządowych

Streszczenie

Celem artykułu jest rekonstrukcja działań wybranych organizacji pracujących z osobami świadczącymi usługi seksualne w Polsce. Artykuł ma charakter przeglądowy i opiera się na analizie literatury przedmiotu oraz dokumentów dotyczących działania wybranych organizacji. Zaprezentowano w nim kolejno: kontekst prawny regulacji odnoszących się do prostytucji w naszym kraju, który włącza to zjawisko w zakres polityki społecznej; rekonstrukcję działań wybranych organizacji pracujących z osobami świadczącymi usługi seksualne w Polsce oraz ich porównanie z analogicznymi podmiotami z innych krajów europejskich. W warstwie empirycznej skoncentrowano się na rozpoznaniu celów i zadań oraz na ogólnej charakterystyce działalności wybranych polskich organizacji, w tym założeń teoretycznych i ideologicznych, będących jej podstawą. Jakościowa analiza obejmowała treści zawarte na stronach internetowych wybranych organizacji oraz udostępniane przez nie dokumenty (m.in. sprawozdania, regulaminy) i inne dostępne publikacje na ich temat. Z przeprowadzonych analiz wynika, że aktualnie brakuje inicjatyw umożliwiających osobom świadczącym usługi seksualne aktywne włączenie

¹ Katedra Socjologii Organizacji i Zarządzania, Instytut Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Rewolucji 1905 r. 41, 90-214 Łódź; adres internetowy autorki: iza.slezak@gmail.com

się w organizowanie działań, które pozwoliłoby na realizowanie idei *empowerment* (upełnomocnienia).

Słowa kluczowe: prostytutka, usługi seksualne, organizacje pozarządowe, programy interwencyjne, abolicjonizm

Wprowadzenie

Zjawisko prostitucji budzi wiele kontrowersji społecznych i nierzadko sprzecznych ocen, których skala sięga od akceptacji (wynikającej z przekonania, że prostytutka istniała, istnieje i będzie istnieć) do prób wyeliminowania jej z życia społecznego. W Europie i Ameryce Północnej toczy się żywa dyskusja na temat tego, czym jest w obecnych czasach prostytutka i w jaki sposób państwo powinno regulować jej istnienie. Niektórzy aktywiści oraz badacze postrzegają prostytutkę jako pracę, stosując na jej określenie termin „praca seksualna” i domagając się dla osób ją wykonujących takich samych praw, jakimi cieszą się wszyscy inni pracownicy (Bernstein 1999; Brewis, Linstead 2002; Kesler 2002). Aby zrealizować te postulaty, wskazują oni na konieczność zmiany obowiązujących regulacji prawnych i wprowadzenia zapisów dekryminalizujących lub legalizujących prostytutkę, co pozwoliłoby włączyć osoby świadczące usługi seksualne w ramy systemu pomocowego, ubezpieczeniowego czy podatkowego. Temu stanowisku zdecydowanie sprzeciwiają się działacze społeczni (oraz politycy), którzy definiują prostytutkę jako przestępstwo (często utożsamiają ją z handlem ludźmi) i formę przemocy wobec kobiet, domagając się walki z tym zjawiskiem (por. Dworkin 1992; Pheterson 1993; Raymond 1999; Jeffreys 2001; Kesler 2002; Farley 2005). Metodą, która ich zdaniem pozwala skutecznie ograniczyć prostytutkę, jest karanie klientów korzystających z usług seksualnych. Tego typu rozwiązania prawne zyskują popularność w kolejnych krajach Unii Europejskiej, mimo sprzeciwu środowisk skupionych wokół pracowników seksualnych². Jednakże aktualnie dominującą w Europie formą prawnej regulacji prostitucji są systemy oparte na założeniach programu ruchów abolicjonistycznych przełomu XIX i XX w. Także polskie prawodawstwo opiera się na tych założeniach, nie penalizując samej prostitucji, ale wszystkie przestępstwa

² Interesującym przykładem tego zjawiska jest *casus* raportu przygotowanego przez europosłankę Mary Honeyball: „Report on Prostitution and Sexual Exploitation and its Impact on Gender Equality”. Rekomenduje on wprowadzenie modelu prawnego kryminalizującego klientów korzystających z usług seksualnych (tzw. szwedzkiego modelu). Raport ten spotkał się z druzgocącą krytyką osób oraz stowarzyszeń działających na rzecz pracowników seksualnych, a także naukowców, którzy wskazywali na jego tendencyjność i popełnione błędy metodologiczne (<http://www.sexworkeurope.org/campaigns/tell-european-parliament-vote-against-criminalisation-clients/critique-report-prostitution>). Mimo to, jego oddźwięk był na tyle silny, że został on zatwierdzony przez Komisję Parlamentu Europejskiego ds. Praw Kobiet i Równości (FEMM), a 26 lutego 2014 r. przyjęty przez Parlament Europejski, co jest pierwszym krokiem w stronę wprowadzenia w Unii Europejskiej „modelu szwedzkiego”.

okołoprostytucyjne (sutenerstwo, stręczycielstwo, kuplerstwo, handel ludźmi). Uznając, że prostytucja jest złem wyrastającym z ubóstwa kobiet, ich niedostosowania do rynku pracy, dysfunkcji rodzin pochodzenia, nałogów czy innych problemów społecznych, trzeba przyjąć, iż obowiązkiem państwa staje się zapobieganie temu zjawisku oraz oferowanie pomocy i szansa na zmianę swojego życia tym kobietom, które już się prostytuują. Jednocześnie prostytucję postrzega się nie tylko jako skutek pewnych problemów społecznych, ale i jako ich źródło (np. problemów zdrowotnych związanych z ryzykiem rozprzestrzeniania się chorób, zwłaszcza AIDS). Prostytucja znajduje się więc w orbicie działań polityki społecznej, której celami są, między innymi, ochrona grup społeczno-ekonomicznych szczególnie narażonych na niebezpieczeństwa i kłopoty ze względu na zależność ekonomiczną, poprawa minimalnych standardów socjalnych oraz warunków pracy, eliminowanie źródeł powstawania patologii społecznych i przeciwdziałanie ich przejawom (Głąbicka 2004, s. 10–11).

Należy jednak zaznaczyć, że identyfikacja problemów społecznych oraz wyodrębnienie wśród nich tych, które wymagają aktywnych działań, zwykle wiąże się z kontrowersjami. To, co dla jednych jest problemem, dla drugich może być zjawiskiem funkcjonalnym wobec porządku społecznego (Rysz-Kowalczyk 2014, s. 184). Prostytucja jako taka nie jest przedmiotem wzmoczonych działań polityki społecznej, jednakże, ze względu na jej złożone uwarunkowania i konsekwencje, osoby w nią zaangażowane są beneficjentami poszczególnych polityk szczegółowych, m.in. pomocy społecznej, polityki ochrony zdrowia, polityki rynków pracy (np. związanej z walką z bezrobociem oraz czynnikami utrudniającymi lub zamykającymi dostęp do dobrych miejsc pracy, a w rezultacie do awansu społecznego i ekonomicznego, jak również z przeciwdziałaniem procesom utrwalania podziałów społecznych i postępującej marginalizacji społecznej) (zob. Szyłko-Skoczny 2014, s. 220). W pracy z osobami zaangażowanymi w prostytucję główny nacisk jest więc położony na problemy ubóstwa, bezrobocia, przemocy w rodzinie, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, alkoholizmu, narkomanii czy radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych (Auleytner 2012, s. 277–278).

Warto zauważyć, że zjawisko prostytucji jest jednym z tych problemów, w odniesieniu do których realizację zadań państwa w znacznej mierze przejęły organizacje trzeciego sektora działające w środowisku osób świadczących usługi seksualne. Podobna sytuacja miała miejsce w dwudziestoleciu międzywojennym, u progu kształtowania się w naszym kraju opieki społecznej, gdy prostytucja była przedmiotem „polityki społeczno-populacyjnej” (Szarfenberg 2014, s. 26). Praca społeczna na rzecz dziewcząt i kobiet zagrożonych prostytucją była w tym okresie wspierana przez rząd i poszczególne ministerstwa, które jednak delegowały znaczną część zadań (głównie w zakresie opieki i edukacji) towarzystwom społecznym, wspomagając je subwencjami i odpowiednimi aktami prawnymi ułatwiającymi ich działalność. Mimo trudności finansowych w czasach kryzysu lat trzydziestych, dzięki wsparciu rządowemu praca z osobami zaangażowanymi w prostytucję mogła przyjmować systematyczny charakter (Gołdyn 2013, s. 93). W latach międzywojennych politykę społeczną wobec osób zagrożonych prostytucją lub już się prostytuujących realizowały przede wszystkim stowarzyszenia religijne (katolickie, ewangelickie, żydowskie),

zakładające Misje Dworcowe, biura pośrednictwa pracy, schroniska, świetlice, prowadzące kursy zawodowe itd. (Gołdyn 2013). Współcześnie rolę tę przejęły organizacje trzeciego sektora zajmujące się reintegracją społeczno-zawodową grup dotkniętych wykluczeniem społecznym (Leś 2014, s. 365). Działają one przede wszystkim w większych miastach Polski, realizując programy obejmujące profilaktykę społeczną oraz szeroko rozumiane wsparcie i pomoc w wyjściu z prostytucji.

W tym kontekście niezwykle istotne jest poznanie tego obszaru działania trzeciego sektora, który koncentruje swoją aktywność na środowiskach często pozostających poza instytucjami pomocy społecznej. Warto przy tym zauważyć, że organizacje te stawiają sobie zróżnicowane cele, w zależności od tego, w jaki sposób definiują prostytucję, jakie jest ich zaplecze (także finansowe) oraz w jakich środowiskach działają.

W związku z tym, celem niniejszego artykułu jest zarysowanie przemian, jakie zaszły w prawodawstwie, a także działaniach państwa oraz organizacji trzeciego sektora wobec prostytucji w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat. Zostaną przedstawione działania prowadzone przez wybrane organizacje (w Polsce i Europie), zarówno w aspekcie ich założeń teoretycznych i ideowych, jak i konkretnych programów podejmowanych wobec beneficjentów. Pozwoli to rozpoznać zakresy wsparcia udzielanego przez te organizacje i ewentualne ich ograniczenia. Danych do analizy dostarczyły strony internetowe wybranych organizacji, udostępniane przez nie sprawozdania, regulaminy, a także inne publikacje dotyczące ich działania. Kryterium doboru organizacji był stopień, w jakim praca z osobami świadczącymi usługi seksualne stanowi podstawowy obszar ich działalności. Zebrane w ten sposób dane dotyczące polskich organizacji zostały także zestawione z informacjami o wybranych organizacjach europejskich. Porównanie to miało na celu wskazanie podobieństw i różnic w prezentowanych podejściach. Artykuł ma więc charakter przeglądowy, a także częściowo badawczy, opierając się na danych zastanych, poddanych analizie jakościowej (Babbie 2004).

Źródła obecnych rozwiązań prawnych

Abolicjonizm ma swoje źródła w Wielkiej Brytanii lat 70. XIX w. Wyrósł on z krytyki sposobu, w jaki w tamtym okresie organizowano prostytucję (Sikorska-Kulesza 2004, s. 94). Propagatorką tego ruchu była Josephine Butler (Karpiński 1997, s. 119), która postrzegała to zjawisko jako współczesną formę niewolnictwa (Roberts 1997, s. 387). Aby z nią skutecznie walczyć, zdaniem abolicjonistów konieczne było zniesienie nadzoru policyjno-lekarskiego nad prostytucją, zaostrzenie kar wobec osób trzecich czerpiących z niej zyski oraz zamknięcie domów publicznych (Sikorska-Kulesza 2004, s. 310). Jednocześnie, aby zlikwidować przyczyny prostytucji, podejmowano działania w zakresie szerzenia oświaty seksualnej wśród kobiet oraz na rzecz polepszenia ich sytuacji społecznej i ekonomicznej (Radecki 1968, s. 351). Elementem programu była także walka z dyskryminacją i stygmatyzacją osób prostytuujących się, co miało kluczowe znaczenie dla powodzenia resocjalizacji społecznej i profilaktyki. Ten sposób myślenia szybko przekroczył granice Wielkiej Brytanii i zyskał zwolenników w innych krajach, między innymi w Polsce, wpisując się

w kształtującą się w tym okresie politykę. W XIX i początkach XX w. prostytucja była postrzegana w naszym kraju jako problem społeczny, który wymaga nadzoru policyjnego i lekarskiego, a także podjęcia działań profilaktycznych, edukacyjnych oraz resocjalizacyjnych wobec kobiet zagrożonych prostytucją i tych już zaangażowanych w ten „proceder” (Gołdyn 2013). Do wybuchu I wojny światowej powstało na terenie naszego kraju kilka organizacji, które stawiały sobie tego rodzaju cele (Sikorska-Kulesza 2004, s. 308). Intensywne działania w tym zakresie kontynuowano także w dwudziestoleciu międzywojennym (Gołdyn 2013). Ukoronowaniem rosnących wpływów ruchu abolicjonistycznego było przyjęcie przez Organizację Narodów Zjednoczonych 2 listopada 1949 r. Konwencji w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji (Radecki 1968, s. 351). Nakazywała ona zniesienie wszelkich form reglamentacji, rejestrowania i nadzoru nad prostytucją, obowiązku zgłaszania się osób świadczących usługi seksualne na kontrole, a także zobowiązywała państwa ratyfikujące do zniesienia wszelkich sprzecznych z nią przepisów prawnych, a więc takich, które wprowadzały karalność prostytucji jako przestępstwa lub wykroczenia³ (Radecki 1968, s. 355). Konwencja nakładała również na sygnatariuszy obowiązek podjęcia działań oświatowych, zdrowotnych, społecznych i gospodarczych zapobiegających prostytucji oraz przysposabiających kobiety świadczące usługi seksualne do innej pracy (Kowalczyk-Jamnicka 1998, s. 35). Choć zgodnie z oficjalną ideologią prostytucja, jako typowa dla krajów kapitalistycznych, miała wraz z wprowadzeniem komunizmu zaniknąć, to jednak konwencja ta została ratyfikowana także przez Polskę w 1952 r.⁴

Jednym z filarów systemu abolicjonistycznego miały być działania profilaktyczne oraz reedukacyjne. Magdalena Jasińska, wskazując zadania profilaktyczne stojące przed Polską Rzeczpospolitą Ludową w związku z ratyfikowaniem konwencji, wymieniała takie działania, jak: rozwój oświaty seksualnej w szkołach, profilaktyka chorób wenerycznych, praca nad zmniejszaniem popytu klientów na usługi seksualne przy jednoczesnej walce z czynnikami wpływającymi na wzrost prostytucji (alkoholizm, pornografia, brak przygotowania do zawodu kobiet przenoszących się na tereny uprzemysłowione czy opuszczających placówki resocjalizacyjne, niedoskonały system opieki nad samotnymi matkami i kobietami w ciąży). Postulowała także ścisłą kontrolę nad nocnymi lokalami rozrywkowymi, w których zatrudniano kobiety (Jasińska 1967, s. 183–184). Obok profilaktyki akcentowała potrzebę resocjalizacji, umożliwiającej powrót do społeczeństwa dzięki odezwaniu kobiet od dotychczasowego środowiska i udzieleniu im pomocy w zorganizowaniu nowych warunków życia oraz innych źródeł zarobku przez przyuczenie do zawodu i pomoc w znalezieniu możliwie atrakcyjnej pracy (tamże, s. 184). Jednak — zdaniem M. Jasińskiej — „żadna z instytucji państwowych ani organizacji społecznych nie podjęła

³ Przy czym osoby prostytuujące się mogą zostać ukarane, jeśli dopuszczą się złamania innych przepisów kodeksu karnego odnoszących się do sfery „porządkowej” lub „zdrowotnej” (Radecki 1968, s. 356–357).

⁴ Dz. U.z 1955 r. Nr 46, poz. 311.

się obowiązku wcielania w życie abolicjonistycznych postulatów resocjalizacji prostytutek” i „społecznego uzdrowienia ofiar prostytucji” (tamże, s. 455).

W dość przewrotny sposób realizację idei konwencji widział Stanisław Biczysko (1968). Podkreślał on, że „potrzeba stopniowego ograniczania zjawiska prostytucji wynika z dobrze pojętych celów, jakie wytycza sobie socjalistyczne społeczeństwo” (Biczysko 1968, s. 505), ale szczególną rolę w tym procesie wyznaczał Milicji Obywatelskiej. Jego zdaniem to ona powinna podejmować działania w kierunku resocjalizacji, np. poprzez wykorzystywanie dostępnych środków wychowawczych i administracyjnych wobec nieletnich oraz prowadzenie rozmów profilaktycznych. Na dowód skuteczności działań MO Biczysko przytaczał dane, które pokazywały, ile kobiet świadczących usługi seksualne zostało w wyniku interwencji milicji skierowanych do pracy, do zakładów leczniczych, przychodni przeciwalkoholowych, wydziałów opieki społecznej lub uzyskało „pomoc w sprawach meldunkowych” (tamże, s. 519). Wobec tak postawionych celów oraz metod resocjalizacji powstaje wątpliwość, czy szeroko zakrojona działalność MO w środowisku osóbprostituujących się pozostawała w zgodzie z założeniami ratyfikowanej przez Polskę konwencji. Trudno także oceniać długofalową skuteczność tych działań. Z pewnością rozwiązania te dawały milicji instrumenty pełniejszej kontroli nad tym środowiskiem.

Dwadzieścia lat później, Michał Antoniszyn i Andrzej Marek, podsumowując swoje badania, podkreślali, że główne działania związane z „walką z nierządem” powinny się koncentrować na dominującej, ich zdaniem, kategorii prostytutek lokalowych i hotelowych (Antoniszyn, Marek 1985, s. 116). W dziedzinie profilaktyki wskazywali między innymi wcześniejszą edukację seksualną młodzieży oraz odpowiednie działania w sferze polityki społecznej (tamże, s. 118). Szczególną uwagę autorzy zwracali na konieczność podjęcia aktywnych działań skierowanych do nieletnich, m.in. kształtowania skutecznych wzorców wychowawczych i właściwych hierarchii wartości młodzieży oraz tworzenia dla nich atrakcyjnych ofert spędzania czasu wolnego. Podkreślali także istnienie przepaści między aspiracjami konsumpcyjnymi młodych kobiet a możliwościami ich realizacji na drodze „uczciwej pracy zawodowej”. Jednym ze sposobów ograniczania patologii miałyby być walka z czarnorynkowymi kursami walut oraz społeczne potępienie osóbprostituujących się z cudzoziemcami, co w założeniu — wywołując przykre doznania psychiczne — miało zniechęcać kobiety do wyboru tej drogi życiowej (tamże, s. 119). Przede wszystkim jednak Antoniszyn i Marek podkreślali, że działania podejmowane wobec osób świadczących usługi seksualne muszą mieć charakter długofalowy. Ich zdaniem wszelkie krótkotrwałe kampanie nie przyniosą rezultatu (tamże, s. 120). Swoje badania nad etiologią prostytucji postrzegali jako przyczynek do stworzenia programu zapobiegania prostytucji w ramach systemu abolicyjnego (tamże, s. 121).

Na potrzebę społecznej resocjalizacji osób świadczących usługi seksualne zwracali także uwagę autorzy badań publikowanych w latach 90. XX i na początku XXI w. Małgorzata Kowalczyk-Jamnicka (1998) podkreślała rolę szeroko rozumianej profilaktyki skierowanej do nastolatków. Miała ona przybierać następujące formy: praca odpowiednich organizacji i instytucji państwowych oraz społecznych z rodzinami, w których z różnych

powodów pojawiły się dysfunkcje sprzyjające prostytucji; interwencje podejmowane w środowisku szkolnym wobec dzieci, które wagarują lub mają kłopoty z nauką; odpowiednio wczesna i właściwie przygotowana oświata seksualna. Jako skuteczny sposób pomocy osobom „zagrożonym prostytucją” oraz tym, które już świadczą usługi seksualne i nie widzą możliwości zmiany swojego życia, postrzegają skierowane do nich poradnictwo życiowe (Kowalczyk-Jamnicka 1998, s. 204–207). Podkreślając konieczność indywidualizowania działań wobec poszczególnych osób, Kowalczyk-Jamnicka zwracała uwagę na to, że szczególne wsparcie należy zaoferować przede wszystkim tym kobietom, które same szukają pomocy w wyjściu z prostytucji.

Przegląd literatury przedmiotu pokazuje deficyt skutecznych środków wspierania osób świadczących usługi seksualne. Choć można wskazać wiele proponowanych sposobów działalności profilaktycznej, cytowani autorzy nie widzieli konkretnych możliwości pomocy kobietom już zaangażowanym w prostytucję. Wobec braku atrakcyjnych miejsc pracy czy argumentów zdolnych przekonać osoby prostytuujące się do pracy gorzej płatnej, koncentrowano się na propozycjach dla grupy osób nieletnich, która wydawała się najbardziej podatna na działania resocjalizacyjne.

Wraz ze zmianą ustrojową osoby świadczące usługi seksualne znalazły się w obszarze działania różnych służb (Policji oraz innych służb mundurowych, np. Straży Granicznej czy Służby Celnej; zob. Wojtalik, Olejniczak 2011) oraz instytucji pomocy społecznej. Oferują one przede wszystkim wsparcie udzielane w nagłych sytuacjach (np. schroniska dla kobiet, oddziały detoksykacyjne itp.), nie zajmują się jednak długoterminową pracą z osobami świadczącymi usługi seksualne. Część osób zaangażowanych w prostytucję nie jest więc objęta systemem pomocowym państwa lub innymi formami wsparcia. Działania przeznaczone dla tej grupy podejmują organizacje trzeciego sektora prowadzące w większych miastach Polski intensywne prace, opierające się przede wszystkim na streetworkingu (Dec, Trębińska 2004). W kolejnej części artykułu przybliżę profil działania wybranych organizacji, które stawiają sobie za cel udzielanie pomocy osobom świadczącym usługi seksualne.

Przykłady polskich organizacji pracujących z osobami świadczącymi usługi seksualne

Długą tradycję pracy w środowisku osób prostytuujących się mają organizacje katolickie, które realizowały intensywne działania mające na celu zapobieganie prostytucji i pomoc kobietom w „powrocie do społeczeństwa”. W dwudziestoleciu międzywojennym na terenie naszego kraju siostry zakonne prowadziły liczne misje dworcowe, domy magdalenek i zakłady opiekuńcze (Gołdyn 2007, s. 236). Ze względów politycznych w okresie PRL tego typu działalność została zahamowana, ale w latach 90. zakony zaczęły wracać do dawnych charyzmatów. Przykładem takiej aktywności jest Stowarzyszenie „PoMoc” dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej. Jego historia sięga 1998 r., gdy Prezydent Miasta Katowice skierował prośbę do Matki Generalnej Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej w Katowicach o wydelegowanie siostry do pracy z „żeńską młodzieżą, która

znalazła się w niebezpieczeństwie prostytucji oraz w innych zorganizowanych formach wykorzystania seksualnego, rozwijającego się wśród młodzieży”⁵.

Zgodnie ze statutem Stowarzyszenia jego celem jest pomoc kobietom oraz ich dzieciom zagrożonym lub dotkniętym przemocą seksualną, fizyczną i psychiczną, a także ofiarom handlu ludźmi i przymuszonej prostytucji. Działania Stowarzyszenia polegają na pomocy doraźnej w formie wsparcia terapeutycznego, psychologicznego, doradztwa zawodowego, porad prawnych, medycznych, duchowych, które są prowadzone za pośrednictwem Internetu, w Punkcie Konsultacyjnym oraz podczas dyżurów streetworkerów. Podopieczne Stowarzyszenia mogą także liczyć na schronienie dla siebie i swoich dzieci w całodobowym Ośrodku Rehabilitacyjno-Wychowawczym. W czasie pobytu mogą skorzystać z zajęć terapeutyczno-rehabilitacyjnych (np. budowanie poczucia własnej wartości, trening asertywności, kształtowanie umiejętności społecznych i wychowawczych), a także z zajęć z zakresu edukacji zawodowej oraz readaptacji społecznej (możliwość ukończenia szkoły, kursów zawodowych, nauka gospodarowania budżetem, prowadzenia domu, możliwość korzystania z imprez kulturalnych i sportowych). Stowarzyszenie posiada również mieszkania readaptacyjne, stwarzające warunki do zrobienia pierwszego kroku w kierunku usamodzielnienia się kobiet, które zakończyły pobyt terapeutyczny w Ośrodku.

Pracownicy Stowarzyszenia prowadzą także zajęcia profilaktyczne w szkołach (związane z przeciwdziałaniem handlowi ludźmi), szkolenia pedagogów, pracowników instytucji pomocowych i studentów. Działania te w 2009 r. przyjęły formę programu „Profesjonalny Streetworking”, przygotowującego do pracy na ulicy w określonym środowisku (Bałchan, Lasota 2010).

Zbliżony zakres działań ma Stowarzyszenie „Misja Dworcowa”⁶ im. ks. Jana Schneidera prowadzone przez Zgromadzenie Sióstr Maryi Niepokalanej (Prowincja Wrocławska). Jego celem jest pomoc dziewczętom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej (w tym zaangażowanym w prostytucję). Stowarzyszenie prowadzi działalność na terenie Dworca PKP we Wrocławiu, a także zajmuje się pracą uliczną w jego okolicach. Prowadzone są także dyżury internetowe (poprzez komunikatory i czaty). Stowarzyszenie oferuje również całodobowy pobyt w Ośrodku Interwencji Kryzysowej⁷ wraz z wsparciem socjalnym, pedagogicznym, psychologicznym, pomocą w rozpoczęciu lub kontynuowaniu nauki.

Nieco inny profil działania przyjęła Fundacja Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada⁸. Od początku swego istnienia Fundacja realizuje trzy programy: medialno-lobbingowy, edukacyjno-prewencyjny oraz pomocy i wsparcia dla ofiar handlu ludźmi (Dawid-Olczyk 2006, s. 356). W ramach pierwszego z nich, działania La Strady obejmują: kampanie informacyjne, kontakty z mediami, lobbing wśród decydentów,

⁵ <http://www.po-moc.pl/o-nas.html>

⁶ <http://www.misjadworcowa.com.pl/>

⁷ Potrzebujące kobiety mogą być do niego kierowane także na wniosek ośrodków pomocy społecznej, sądów, policji oraz innych instytucji kierujących.

⁸ <http://strada.org.pl/>

rzecznictwo, konsultowanie zmian w przepisach i proponowanie nowych rozwiązań prawnych) oraz prowadzenie badań i analiz (monitoring zmian dotyczących zjawiska handlu ludźmi, badanie poszczególnych elementów zjawiska). Działania edukacyjne są realizowane w formie spotkań oraz warsztatów na temat handlu ludźmi prowadzonych w placówkach oświatowych i oświatowo-wychowawczych. Działania profilaktyczne obejmują poradnictwo przed wyjazdem za granicę, spotkania z młodzieżą, prezentacje na imprezach masowych, a także prowadzony w języku polskim i rosyjskim telefon zaufania. Fundacja La Strada udziela również profesjonalnej pomocy ofiarom handlu ludźmi i pracy przymusowej — od momentu identyfikacji ofiar, przez interwencję kryzysową i towarzyszenie w czynnościach prawnych po rehabilitację (umożliwiającą zablźnienie się ran fizycznych i psychicznych) i reintegrację społeczną (przez stałą pracę, dobre relacje z ludźmi i udane życie rodzinne), które mają wspomagać proces usamodzielnienia się klientek (Dawid-Olczyk 2006, s. 363). La Strada prowadzi także (wspólnie ze Stowarzyszeniem „PoMoc”) Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi, którego zadaniem jest zaspokojenie ich podstawowych potrzeb (bezpieczne schronienie, wyżywienie, ubranie, środki higieniczne, leki), poradnictwo prawne, wsparcie psychologiczne i medyczne. Szczególne znaczenie ma pomoc psychologiczna, gdyż ofiary handlu ludźmi w reakcji na traumę mogą odczuwać zespół stresu pourazowego (PTSD), są także narażone na wtórne zranienie, spowodowane niewłaściwymi reakcjami otoczenia i najbliższych (Szulik 2006). Praca z klientkami musi się więc opierać na zaufaniu i zagwarantowaniu poufności (Dawid-Olczyk 2006, s. 356).

Poprzez swoje działania fundacja oferuje kompleksowy system pomocy skierowanej zarówno bezpośrednio do ofiar handlu ludźmi, jak i do podmiotów, które w swojej pracy mogą się z nimi zetknąć, np. policji, prokuratury, Straży Granicznej, pomocy społecznej organizacji pozarządowych (m.in. projekty szkoleniowe, indywidualne konsultacje, seminaria i konferencje, coaching profesjonalistów pracujących z grupami marginalizowanymi). Fundacja La Strada prowadzi także działania skierowane do osób, które świadczą lub w przeszłości świadczyły usługi seksualne, czego przykładem był projekt Fenarete realizowany w latach 2002–2003. Polegał on na przeszkoleniu edukatorek wywodzących się ze środowiska kobiet prostytuujących się i zachęceniu ich do samorozwoju oraz podejmowania świadomych działań i decyzji życiowych.

Praca z osobami zaangażowanymi w świadczenie usług seksualnych znajduje się także w kręgu działania innych organizacji. Jedną z nich jest Społeczny Komitet ds. AIDS⁹, który powstał w 1993 r. z inicjatywy osób zajmujących się problematyką zapobiegania zakażeniom HIV, opieką nad osobami żyjącymi z HIV i chorymi na AIDS. Trzon działań Stowarzyszenia stanowi edukacja młodzieży, służb oświatowych i medycznych na temat profilaktyki HIV/AIDS. Ważnym obszarem są działania prewencyjne w środowisku osób (zarówno małoletnich, jak i dorosłych) świadczących usługi seksualne. Obejmują one profilaktykę, wsparcie (interwencję psychologiczną w kryzysie, pomoc prawną) i opiekę. Od 1996 r. w Warszawie funkcjonuje projekt streetworkerski poświęcony profilaktyce HIV/

⁹ <http://www.skaid.org/>

AIDS oraz innych infekcji przenoszonych drogą płciową. Członkowie Komitetu prowadzą także działania metodą partyworkingu w klubach gejowskich w Warszawie oraz zajęcia i grupy wsparcia na codziennych dyżurach. Wszystkie działania są realizowane zgodnie z filozofią redukcji szkód (*harm reduction*) (Beniowski 1998, s. 2). Stowarzyszenie prowadzi także szkolenia streetworkerów z innych (warszawskich i nie tylko) organizacji, na temat problematyki HIV/AIDS i pracy metodą streetworkingu.

Innym stowarzyszeniem prowadzącym działania wśród osób zaangażowanych w świadczenie usług seksualnych jest działający od 2003 r. Program Stacja¹⁰, który w swoim statucie ma zapisane między innymi cele związane z ograniczaniem zjawiska prostytucji dzieci, młodzieży i młodych dorosłych, profilaktyką ich wykorzystywania do prostytucji bądź pornografii oraz przeciwdziałaniem zjawisku handlu ludźmi. Stawiając sobie takie cele, Stowarzyszenie prowadzi wobec osób świadczących usługi seksualne działania streetworkingu (na Dworcu Centralnym, ulicach, parkach, salonach gier w centrum Warszawy), partyworkingu (w warszawskich klubach, dyskotekach, pubach czy w miejscach organizowania masowych imprez rozrywkowych) oraz networkingu (poprzez strony WWW, fora, blogi, czaty, maile, serwisy społecznościowe i komunikatory tekstowe i głosowe). Członkowie Stowarzyszenia oferują klientom rozmowę bez ocen i moralizowania, pomoc w sytuacjach kryzysowych, wsparcie psychologiczne i prawne, poradnictwo socjalne, towarzyszenie oraz pomoc podczas załatwiania spraw urzędowych, związanych ze zdrowiem i edukacją. Beneficjenci mogą także otrzymać bezpłatnie prezerwatywy, lubrykanty, chusteczki do higieny intymnej, materiały informacyjno-edukacyjne dotyczące profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową, danych instytucji oferujących pomoc, ciepłą herbatę czy kawę. Co warto zaznaczyć, u podstaw działania Stowarzyszenia leży przekonanie, że świadczenie usług seksualnych może być wynikiem przemocy i wykorzystania, ale może też być wyborem angażujących się w nie osób.

We wskazanym obszarze działa również Centrum Profilaktyki i Edukacji Społecznej PARASOL¹¹, prowadząc od 1998 r. program Parasol Uliczny, skierowany do zaangażowanych w prostytucję uliczną mieszkanek Gminy Kraków. U podstaw programu leży przekonanie, że prostytucja jest powodem wielu szkód na poziomie indywidualnym i społecznym. Stowarzyszenie zajmuje się więc udzielaniem pomocy mającej na celu wspieranie wyjścia beneficjentek z prostytucji oraz ograniczanie ryzyka szkód zdrowotnych wynikających z przyjmowania środków psychoaktywnych. Działania te są realizowane poprzez streetworking w miejscach pracy i spotkań osóbprostituujących się, co pozwala na dotarcie do środowisk marginalizowanych i do tych ich przedstawicieli, którzy nie zgłaszają się do placówek pomocowych (Dec, Trębińska 2004). Stowarzyszenie podejmuje także działania edukacyjne w zakresie bezpieczniejszych zachowań seksualnych, ryzyka związanego z zażywaniem środków psychoaktywnych, rozprzestrzenianiem się chorób przenoszonych drogą płciową, rozdaje prezerwatywy oraz w razie potrzeby kieruje do innych organizacji lub placówek pomocy społecznej.

¹⁰ <http://programstacja.org.pl>

¹¹ <http://www.parasol.org.pl/>

Przykłady organizacji pracujących z osobami świadczącymi usługi seksualne w innych krajach europejskich

Organizacje, które pracują z osobami świadczącymi usługi seksualne w Polsce, można porównywać do analogicznych podmiotów działających w innych krajach europejskich. W zasadzie w każdym z tych krajów istnieją stowarzyszenia i organizacje pozarządowe realizujące różnego rodzaju projekty skierowane do osób zaangażowanych w szeroko rozumiany seksbiznes. Są to podmioty niezwykle zróżnicowane, zarówno ze względu na adresatów swej działalności (kobiety, mężczyźni, osoby transgenderowe, nieletni, osoby nadużywające środków psychoaktywnych, migranci i in.), jak i preferowane metody pracy. Programy pomocowe oferują zwykle szeroki wachlarz form wsparcia, odpowiednio do potrzeb danej osoby, wspomagający proces odejścia z prostytucji lub zmieniający sposób świadczenia usług seksualnych w takim stopniu, by był on mniej obciążający fizycznie i psychicznie. Ten drugi cel jest osiągany przede wszystkim poprzez edukację z zakresu bezpiecznego seksu w kontekście profilaktyki HIV, udostępnianie darmowych środków antykoncepcyjnych i lubrykantów, ale także prowadzenie szkoleń z zakresu negocjacji (które mają skutkować większą asertywnością w kontaktach z klientami), organizowanie spotkań z doradcami zawodowymi i kierowanie na szkolenia przygotowujące do zawodu i do aktywnego poszukiwania pracy (por. Sztobryn-Giercuskiewicz 2004, s. 148–149). W tym zakresie ich działanie nie odbiega w istotny sposób od tego, co oferują opisane powyżej organizacje działające w Polsce. Różnice widoczne są jednak na innej płaszczyźnie. Liczne europejskie organizacje, w odróżnieniu od polskich, są tworzone przez osoby, które same aktualnie świadczą usługi seksualne lub robiły to w przeszłości. Tak więc, to ich perspektywa i doświadczenia, nie zaś jedynie teoretyczna wiedza profesjonalistów spoza tego środowiska, decydują o kierunku podejmowanych działań. Kolejną istotną różnicą jest to, że wiele z tych organizacji aktywnie, poprzez działalność publiczną i polityczną, walczy o prawa osób świadczących usługi seksualne. U ich podstaw leży przekonanie, że prostytucja jest pracą seksualną (*sex work*¹²), podobnie jak: masaże erotyczne, seks telefoniczny i internetowy, striptiz i taniec erotyczny, gra w filmach pornograficznych czy pozowanie nago (Brewis, Linstead 2002, s. 309). Zwolennicy tego podejścia uważają bowiem, że praca seksualna nie różni się zasadniczo od innych aktywności człowieka, angażujących siły fizyczne lub umysłowe (Brewis, Linstead 2002). Przyjmując, że zaangażowanie w prostytucję jest dobrowolną decyzją świadomych swoich czynów dorosłych osób, należy ją traktować jak każdą inną formę pracy (Witowicz 2001, s. 43; Giddens, Sutton 2012, s. 598), z którą powinny się wiązać prawa obywatelskie i ekonomiczne (Brewis, Linstead 2002, s. 319). Walką o nie zajmują się poszczególne osoby, a także organizacje — o zasięgu lokalnym, krajowym, międzynarodowym. Jedną z nich jest Międzynarodowy Komitet ds. Praw Pracowników Seksualnych w Europie (The International Committee

¹² Termin ten stworzyła Carol Leigh (1997), prostytutka ze Stanów Zjednoczonych, w 1970 r. Został on spopularyzowany przez ruchy walczące o prawa osób świadczących usługi seksualne w USA i Europie Zachodniej.

on the Rights of Sex Workers in Europe — ICRSE)¹³, skupiający zarówno indywidualne osoby, jak i organizacje. Jego celem jest zmiana wizerunku pracowników seksualnych i wzrost społecznej akceptacji dla tej pracy, promowanie przestrzegania praw obywatelskich i praw człowieka oraz wspieranie organizacji działających na tym polu. W 2005 r. w Brukseli ICRSE zorganizowała konferencję (pod nazwą „*European Conference on Sex Work, Human Rights, Labour and Migration*”), w której wzięli udział pracownicy seksualni z całej Europy. Podczas konferencji przyjęto Deklarację Praw Pracowników Seksualnych w Europie (*The Declaration of the Rights of Sex Workers in Europe*)¹⁴ oraz Manifest Pracowników Seksualnych¹⁵ (*The Sex Workers in Europe Manifesto*). Komitet angażuje się także w aktualne debaty dotyczące zmian prawnych, np. w 2014 r. zdecydowanie potępił rekomendację Komisji Parlamentu Europejskiego ds. Praw Kobiet i Równości Płci, aby kryminalizować klientów pracowników seksualnych. Tworzone dokumenty oraz inicjatywy podejmowane przez ICRSE mają wyrażać głos osób zaangażowanych w pracę seksualną i pokazywać ich perspektywę postrzegania tego działania.

Inną bardzo ważną inicjatywą jest The Global Network of Sex Work Projects (NSWP)¹⁶, która reprezentuje 128 organizacji z 28 krajów. Celem sieci jest umożliwianie wymiany informacji oraz współpraca między pracownikami seksualnymi, organizacjami i międzynarodowymi instytucjami, wspieranie na poziomie regionalnym i globalnym rozwiązań i działań na rzecz praw pracowników seksualnych, a przede wszystkim stwarzanie warunków, by ich głos był słyszany na międzynarodowej arenie politycznej.

Zakończenie

Zaprezentowane organizacje różnią się zakresem oferowanej pomocy, podłożem ideologicznym, na którym opierają swoje działania, oraz zakładanymi celami. Niektóre z nich uznają, że ich beneficjenci wybrali właśnie taką drogę zarobkowania i potrzebują jedynie doraźnego wsparcia, inne zakładają, iż osoby świadczące usługi seksualne potrzebują znaczącej pomocy, by móc odmienić swoje życie i odejść z prostytucji, do której w ten czy inny sposób zostały przymuszone (Wiśniewska 2007). Dzięki tej różnorodności organizacje mogą dotrzeć do szerszego grona potencjalnych beneficjentów, którzy także w różny sposób postrzegają swoje zaangażowanie w prostytucję.

Biorąc pod uwagę zróżnicowanie zjawiska prostytucji, należy zauważyć, że polskie organizacje pracują przede wszystkim z osobami, które świadczą usługi seksualne na ulicy lub też stały się ofiarami przemocy na tle seksualnym. Ponieważ działają one jedynie w kilku większych miastach Polski, nie wszystkie osoby potencjalnie zainteresowane ich wsparciem mają szansę na uzyskanie pomocy. Brakuje także ogólnopolskiego programu pracy z osobami świadczącymi usługi seksualne. Choć fakt ten można postrzegać jako

¹³ <http://www.sexworkeurope.org/>

¹⁴ http://www.sexworkeurope.org/sites/default/files/userfiles/files/join/dec_brussels2005.pdf

¹⁵ <http://www.sexworkeurope.org/resources/sex-workers-europe-manifesto>

¹⁶ <http://www.nswp.org/>

ograniczenie, to jednocześnie organizacje działające lokalnie mogą projektować swoją pracę, uwzględniając specyfikę lokalnego rynku usług seksualnych, a dzięki temu lepiej odpowiadać na potrzeby osób zaangażowanych w ten rodzaj prostytucji, który jest najbardziej rozwinięty na danym terenie. Konieczna wydaje się jednak zmiana poziomu i sposobów finansowania tego typu organizacji, tym bardziej że programy związane z wychodzeniem z prostytucji powinny mieć charakter długofalowy, a więc także posiadać wieloletnie zabezpieczenie finansowe. Tymczasem niewystarczający poziom finansowania był problemem we wszystkich opisanych organizacjach. Uzyskiwanie zasadniczej części środków na działanie organizacji w formie grantów (Dawid-Olczyk 2006, s. 356) lub też od sponsorów czy podczas zbiórek i licytacji nie gwarantuje stabilności finansowania potrzebnej do prowadzenia tego typu działalności.

W omawianym obszarze widoczny jest także brak polskich organizacji współtworzonych przez osoby świadczące (aktualnie lub w przeszłości) usługi seksualne. Tego typu podmioty działają z powodzeniem w innych krajach europejskich. Ich zaangażowanie w streetworking oraz tworzenie programów wsparcia mogłoby zaowocować lepszym dopasowaniem pomocy do zróżnicowanych potrzeb osób w różnych typach prostytucji i na różnych etapach zaangażowania (także w przypadku, gdy dana osoba nie chce odchodzić z prostytucji, a raczej kontynuować świadczenie usług seksualnych, ale w bezpieczniejszej formie). Takie rozwiązanie mogłoby pomóc przezwyciężyć niektóre trudności interpersonalne związane z prowadzeniem streetworkingu w środowiskach zmarginalizowanych (Dec, Trębińska 2004). Model współpracy z osobami świadczącymi usługi seksualne uzupełniłby aktualnie istniejące rozwiązania. Poza oferowaniem beneficjentom pomocy w postaci programów stworzonych z myślą o nich, możliwe byłoby współtworzenie projektów czy aktywizowanie oddolnych działań osób prostytuujących się. Prowadzone do tej pory działania mogłyby zatem stanowić podłoże nowych projektów, traktujących osoby prostytuujące się jak partnerów, a nie tylko klientów. To, w jaki sposób można angażować osoby świadczące usługi seksualne, by czynić z nich nie tylko odbiorców pomocy oferowanej przez organizacje, ale także animatorów szeroko rozumianego wsparcia udzielanego innym osobom prostytuującym się (np. uczenie technik samoobrony, przekazywanie wiedzy o ochronie zdrowia, uświadamianie własnych praw w kontekście przemocy), również tym, które decydują się zmienić swoje życie i odejść z prostytucji, pozostaje kwestią do rozstrzygnięcia w najbliższych latach. W tym obszarze źródłem dobrych praktyk i rozwiązań mogą być inne organizacje europejskie, w których taki model jest już realizowany.

Bibliografia

- Antoniszyn M., Marek A. (1985), *Prostytucja w świetle badań kryminologicznych*, Warszawa, Wydawnictwo Prawnicze.
- Auleytner J. (2012), *Polityka społeczna w Polsce i w świecie*, Warszawa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Dom Wydawniczy ELIPSA.
- Babbie E. (2004), *Badania społeczne w praktyce*, tłum. W. Betkiewicz i in., Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Bałchan A., Lasota M. (2010), *Przewodnik streetworkera*, Katowice–Opole, Stowarzyszenie „Po Moc” dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej, Zakład Poligraficzny SINDRUK.
- Beniowski M. (1998), *Wychodzenie z kręgu zła*, „Harm Reduction”, nr 1.
- Bernstein E. (1999), *What’s Wrong with Prostitution? What’s Right with Sex Work? Comparing Markets in Female Sexual Labor*, „Hastings Women’s Law Journal”, nr 1 (10).
- Biczysko S. (1968), *Próba analizy zjawiska prostytucji w Polsce* „Problemy Kryminalistyki”, nr 74–75.
- Brewis J., Linstead S. (2002), ‘*The Worst Thing is the Screwing*’ (1): *Consumption and the Management of Identity in Sex Work*, „Gender, Work & Organization”, Vol. 7, Issue 2.
- Dawid-Olczyk I. (2006), *Wsparcie dla ofiar handlu ludźmi w praktyce Fundacji „La Strada”*, w: Z. Lasocik (red.), *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Warszawa, Ośrodek Badań Praw Człowieka, IPSiR UW.
- Dec J., Trębińska E. (2004), *Swoisty charakter pomocy osobom świadczącym usługi seksualne*, w: E. Siarkiewicz (red.), *Niejednoznaczność poradnictwa*, Zielona Góra, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- Dworkin A. (1992), *Prostitution and Male Supremacy*, http://prostitutionresearch.com/pub_author/andrea-dworkin/ [dostęp: 20.01.2015].
- Farley M. (2005), *Unequal*, <http://prostitutionresearch.com/topic/prostitution/> [dostęp: 20.01.2015].
- Giddens A., Sutton Ph. W. (2012), *Socjologia. Wydanie Nowe*, tłum. O. Siara, A. Szulżycka, P. Tomanek, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Głąbicka K. (2004), *Polityka społeczna państwa polskiego u progu członkostwa w Unii Europejskiej*, Radom, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji.
- Gołdyn P. (2007), *Retrospektywny przegląd metod resocjalizacji kobiet moralnie zaniedbanych w Polsce w pierwszej połowie XX wieku*, w: I. Pospiszyl, R. Szczepaniak (red.), *Zachowania dewiacyjne dziewcząt i kobiet*, Łódź, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi.
- Gołdyn P. (2013), *Pogarda dla zawodu, litość dla człowieka: społeczno-edukacyjne formy działalności wobec kobiet zagrożonych prostytucją w Polsce (1918–1939)*, Kalisz, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Jasińska M. (1967), *Proces społecznego wykołajenia młodocianych dziewcząt*, Warszawa, Wydawnictwo Prawnicze.
- Jasińska M. (1976), *Problematyka prostytucji w Polsce*, w: A. Podgórecki (red.), *Zagadnienia patologii społecznej*, Warszawa, PWN.
- Jeffreys S. (2001), *Legalizacja prostytucji nie jest rozwiązaniem*, „Prawo i Płeć”, nr 1.
- Karpiński M. (1997), *Najstarszy zawód świata. Historia prostytucji*, Londyn, Lemur.
- Kesler K. (2002), *Is a Feminist Stance in Support of Prostitution Possible? An Exploration of Current Trends*, „Sexualities”, nr5.
- Kowalczyk-Jamnicka M. (1998), *Spoleczno-kulturowe uwarunkowania prostytucji w Polsce*, Bydgoszcz, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Leigh C. (1997), *Inventing sex work*, w: J. Nagle (red.), *Whores and other feminists*, New York, Routledge.

- Leś E. (2014), *Rola trzeciego sektora w polityce społecznej*, w: G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny (red.), *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pheterson G. (1993), *The Whore Stigma: Female Dishonor and Male Unworthiness*, „Social Text”, nr 37.
- Radecki W. (1968), *Sytuacja prawna prostytucji w Polsce*, „Problemy Kryminalistyki”, nr 73.
- Raymond J.G. (2006), *10 powodów, by nie legalizować prostytucji (i prawna odpowiedź na popyt na prostytutkę)*, „Prawo i Płeć”, nr 12.
- Roberts N. (1997), *Dziwki w historii: prostytutka w społeczeństwie zachodnim*, tłum. L. Engelking, Warszawa, Volumen.
- Rysz-Kowalczyk B. (2014), *Teoria kwestii i problemów społecznych*, w: G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny (red.), *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sikorska-Kulesza J. (2004), *Zło tolerowane. Prostytucja w Królestwie Polskim w XIX wieku*, Warszawa, MADA.
- Szarfenberg R. (2014), *Definicje, zakres i konteksty polityki społecznej*, w: G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny (red.), *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sztobryn-Giercuskiewicz J. (2004), *Psychologiczne aspekty prostytucji*, Łódź, DAJAS.
- Szulik M. (2006), *Psychologiczna sytuacja ofiary handlu ludźmi*, w: Z. Lasocik (red.), *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Warszawa, Ośrodek Badań Praw Człowieka, IPSiR UW.
- Szyłko-Skoczny M. (2014), *Problemy społeczne w sferze pracy*, w: G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny (red.), *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wiśniewska K., Bałchan A. (2007), *Kobieta nie jest grzechem. Z siostrą Anną Bałchan o problemie prostytucji i nie tylko rozmawia Katarzyna Wiśniewska*, Kraków, Wydawnictwo Znak.
- Witowicz B. (2001), *Feminizm wobec prostytucji*, „Prawo i Płeć”, nr 1.
- Wojtalik J., Olejniczak D. (2011), *Komercyjne usługi seksualne jako problem zdrowia publicznego*, „Seksuologia Polska”, nr 1 (9).
- <http://www.misjadworcowa.com.pl/> [dostęp: 30.05.2014]
- <http://www.nswp.org> [dostęp: 30.05.2014]
- <http://www.parasol.org.pl/> [dostęp: 30.05.2014]
- <http://www.po-moc.pl> [dostęp: 30.05.2014]
- <http://programstacja.org.pl> [dostęp: 30.05.2014]
- <http://www.sexworkeurope.org/> [dostęp: 30.05.2014]
- <http://www.skajds.org/> [dostęp: 30.05.2014]
- <http://strada.org.pl/> [dostęp: 30.05.2014]

Summary

The article aims at reconstructing the actions taken up by selected organizations that work with persons, who provide sexual services in Poland. The paper has a review character, based on analysis of literature and documents related to work of selected organizations. It presents, subsequently: the legal context of regulation of prostitution in Poland, which includes this phenomenon in the scope of social politics; the reconstruction of actions of selected organizations, who work with persons providing sexual services in Poland, and their comparison with analogical subjects from other European countries. The empirical part concentrates on recognition of aims, tasks and general characteristics of activity of selected Polish organization, including theoretical and ideological assumptions, which create its basis. The qualitative part is the analysis of Internet sites of selected organizations, and documents made available by them (reports, terms and conditions, etc.), and other available publications about them. The performed analyses suggest that there are not enough initiatives, which would actively incorporate the prostituting persons in organization of actions to their benefit, which would allow to realize the empowerment concept.

Key words: prostitution, sex services, non-governmental organizations, intervention programs, *abolitionism*

Cytowanie

Izabela Ślęzak (2015), *Zjawisko prostytucji w Polsce na tle europejskim jako obszar działań instytucji państwowych i organizacji pozarządowych*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” nr 28(1)/2015, s. 85-100. Dostępny w Internecie: www.problempolitykispolecznej.pl [dostęp: dzień, miesiąc, rok]